

The Rent Seeking Society Revisited: An extensive overview

Abstract: *This article aims to serve as an introduction to the main theoretical framework concerning the economic and political phenomena of rent-seeking, which entails a dynamic ensemble of market entities that wish to alter its configuration by institutional means such as lobbying or import tariffs. The main contribution of this theoretical approach is that it has resurged the research interests of economists regarding the true social costs of this type of activity, which, prior to Tullock's (1967) insights, have been widely considered as uncontrollable side effects of market failures and externalities, while simultaneously diminishing the role government plays in this complex institutional exchange.*

Keywords: *rent-seeking, institutional exchange, free market*

1. Context istoric

Un punct de plecare solid în încercarea de a înțelege fenomenul căutării de rente este articolul din 1974 al lui Anne. O. Krueger denumit *The Political Economy of the Rent-Seeking Society*¹ – în ciuda faptului că G. Tullock publicase cu 7 ani în urmă pe tema aceasta – autoarea expune câteva trăsături esențiale procesului de căutare de rente,

Alexandru Marian TUDORACHE

3rd year BA in Political Science,
National University of Political
and Administrative Studies (NUPAS), Bucharest,
email: alexandru.tudorache.15@politice.ro

argumentând că atunci când pe plan domestic se impun niște restricții guvernamentale asupra cantității de bunuri destinate importului sau exportului, anumiți producători sunt motivați rațional să concureze pentru obținerea unei licențe cu caracter de comodatitate prețioasă, concurență care incumbă costuri atât din partea birocrațiilor responsabili de acordarea legitimă a acestora, cât și din partea producătorilor pentru a maximiza profitul ca rezultat al rentei de monopol, determinând pierderi pe plan social suplimentare celor deja implicate de către reglementarea importurilor și exporturilor, cum ar fi: costurile angajării vameșilor și paznicilor de coastă pentru a preveni contrabanda sau costurile anchetelor demarate de inspectori fiscali pentru a preveni evaziunea fiscală (Tullock 1967).

Concluzia articolului lui Krueger susține că, în contextul unei piețe relativ libere, competiția pentru rente este inevitabilă, și, mai mult decât atât, parte dintr-un proces circular alcătuit din încercarea guvernului de a stăvili tendințele competitive ale firmelor, paradoxul fiind că prin însăși această acțiune se perpetuează existența monopolurilor prin favorizarea unor producători/firme în detrimentul altora. O întrebare de cercetare care poate fi desprinsă din finalul articolului, la care doresc și eu să contribui în această lucrare, ar putea fi formulată astfel:

În ce condiții ale pieței putem optimiza raportul dintre firme și instituțiile guvernamentale? Dată fiind observația pertinentă a lui Krueger referitoare la „continuumul” pieței, care exprimă imposibilitatea acesteia de a avea fie restricții perfecte, fie absența lor completă, în ce măsură ne putem aștepta la rezultate satisfăcătoare a eficienței alocării resurselor și veniturilor cât timp suntem conștienți de propensiunea producătorilor de a perturba echilibrul pieței?

2. Căutarea de rente și relevanța sa în societate

Pentru început, este important de menționat că aproape toată literatura de specialitate a teoriei alegerii publice, cu excepția scrierilor timpurii care priveau căutarea de rente într-un context foarte specific al anumitor companii, se concentrează pe comportamentul căutător de rente în măsura în care acesta se manifestă în spațiul public, examinând mai degrabă procesul instituțional și ce parcurs urmează acesta. De asemenea, căutarea de rente poate lua multe forme și poate fi o strategie pe care nu numai producătorii o pot adopta, așa că am să enumăr mai multe definiții în vederea dobândirii unei înțelegeri mai cuprinzătoare. Punctul de plecare cel mai adecvat în acest sens este analiza lui Tullock (1967), care relevă faptul că estimările lui Harberger cu privire la pierderile sociale – considerate drept surplusul situat în „dedesubtul” axelor cererii și ofertei – cauzate de tarife, monopoluri sau jafuri sunt incomplete. Triunghiul lui Harberger nu ia în calcul profiturile obținute de pe urma tarifelor, surplusul de monopol sau transferul de avere cauzat de furturi (Aretz 1990, 31), or, în contextul unei competiții între actori, fiecare dintre căutătorii de rente sunt stimulați să maximizeze veniturile sau averile, fapt ce implică costuri suplimentare. Tullock critică, prin urmare, gândirea economică mainstream de la acea vreme conform căreia transferurile de resurse sau avere nu implică niciun cost, argumentând că simpla posibilitate a existenței acestora *ex post* determină anumite costuri, motivând că aceste transferuri nu se realizează de la sine, reprezentând acțiuni raționale deliberate ale unor grupuri fie în scopul obținerii unui transfer, sau, din contră, prevenirea acestuia. Sintetizând, raționamentul lui Tullock este după cum urmează: agenții economici au stimulente puternice de a concura pentru obținerea rentelor pe care le consideră cel puțin egale cu valoarea investiției propriu-zise, circumstanțele și sistemul instituțional permițându-le asemenea demersuri costisitoare, ale căror consecințe se vor răsfrânge asupra unor grupuri anume din societate sub formă de pierderi de utilitate. Restricțiile guvernamentale stimulează competiția între agenții economici pentru obținerea rentelor și de a-și maximiza profiturile cu un minim de investiție. Resursele folosite în această activitate sunt percepute de către economiști ca fiind dăunătoare pentru „binele comun”, fiindcă nu sunt folosite în scopul îmbunătățirii procesului de producție propriu-zis sau generării de capital sau avere – plecând de la asumția, bineînțeles, că scopul unei asemenea investiții este de a îmbunătăți calitatea produselor, și implicit (sau mai degrabă indirect) de a menține echilibrul pieței exprimat prin raportul de egalitate dintre costul marginal și preț.

Pentru societate, în sensul larg al cuvântului, acest aspect presupune o scădere de utilitate (*disutility* sau *negative utility*). În termeni mai concisi, această pierdere reprezintă ceea ce economiștii ar numi *deadweight loss* – o risipă de resurse ca rezultat al rentei de monopol și resurselor investite pentru extracția sa. De regulă, se consideră că aceste daune provin exclusiv din partea căutătorilor de rente, însă, în realitate, și consumatorii – despre care presupunem eronat că sunt complet pasivi (Tollison 1982, 582) față de felul în care sunt afectați de legislație și comportamentul companiilor – joacă un rol în acest sens. Urmărindu-l pe Gunning,

dacă consumatorii aleg să formeze un grup de presiune în încercarea de a contracara intențiile firmelor, atunci putem afirma că și resursele pe care aceștia le investesc în aceste acțiuni defensive de căutare de rente sunt parte din pierderea de eficiență, contribuind la rândul lor cheltuielilor neproductive și ineficienței alocării resurselor.

Exemplu: Urmărind scenariul descris de către Posner (1975), să presupunem că un privilegiu de monopol valorează 100,000\$, pentru care concurează 10 agenți economici neutrii din punct de vedere al riscului și între care presupunem că nu există vreo înțelegere din prealabil, fiecare cheltuiind 10,000\$ știind că nu există vreo cale de a recupera această investiție dacă nu câștigă această competiție pentru rentă. Astfel, avem de-a face cu o investiție de 100,000\$ pentru capturarea unui transfer de 100,000\$. În așa mod se „disipă” rentele.

În general, putem considera căutarea de rente drept un proces prin care se câștigă beneficii private prin intermediul procesului politic, implicând dobândirea unei protecții pentru un anumit grup privilegiat, care în schimb promite susținere politică, contribuții pentru campanii electorale, sau chiar mită în unele cazuri (deși nu atât de des pe cât opinia publică consideră). Această protecție variază de la a conferi statut de monopol unui anumit producător, reglementări de piață (mai specific, cine are acces în ea sau nu). Termenul de „rente” este folosit aici în sensul clasic descris de către David Ricardo, înțelegând prin acestea orice surplus de profit obținut dincolo de minimul necesar menținerii unui factor de producție, cum ar fi o suprafață de teren, spre exemplu. Așadar, renta economică este „dovada” excesului costului de oportunitate al unui factor de producție sau resurse anume (Tollison 1982, 582). Aceste rente sunt „dăunătoare” dacă următoarele condiții sunt îndeplinite:

- a) consumatorii, nu producătorii, sunt îndreptățiți surplusului.
- b) transferul de la consumatori către producători diminuează utilitatea agregată.
- c) cartelul susținut de către guvern nu poate cere prețuri discriminatorii cu precizie selectivă, rezultând în pierdere de utilitate – ambele părți pierd cel puțin o parte din surplusul creat.
- d) căutătorii de rente dispersează resursele în societate prin competiția pentru privilegiile de monopol, resurse care depășesc, și simultan reduc, utilitatea consumatorilor. Această pierdere de bunăstare (*welfare loss*) reprezintă mai mult decât simpla diferență între P0 și P1 reprezentată prin respectivul triunghi. De exemplu, la implementarea unui tarif care determină o schimbare de preț de la P0 la P1, ceea ce trebuie luat în calcul pe lângă această schimbare este și angajarea și plățile unor inspecții fiscali și vameși sau paznici care să prevină traficul ilegal de produse.

De ce, atunci, s-a ales denumirea de „căutare de rente” și nu de „căutare de profit”, dacă actorii raționali angajați în acest proces urmăresc în cele din urmă profitul personal? În cazurile obișnuite de obținere de profit, se presupune despre acesta că se „întoarce” în societate, în manieră circulară, sub formă de utilitate de care consumatorii se bucură. De pildă, un producător oarecare obține un profit pe care statul îl impozitează pentru a continua furnizarea anumitor servicii publice. Tollison (1982, 575) arată că rentele pot apărea și în condiții naturale ale pieței datorită unor fluctuații firești ale curbei de cerere și ofertă, în acest sens, căutarea de profit fiind echivalentă cu cea de rente în acest sens, însă competiția de pe piață ar regla într-o oarecare măsură aceste excese, tot acesta propunând încă o definiție pe care o putem lua ca reper (ibid. 1982, 578): Căutarea de rente reprezintă investirea unor resurse finite în vederea capturării unui transfer artificial (artificial deoarece căutarea de rente nu ar mai constitui o problemă

într-un scenariu în care producția nu s-ar mai restrânge în mod deliberat pentru a crea puținătate). Problema cea mai proeminentă în privința obținerii de rente este că profitul obținut de căutătorii de rente este însușit direct de către aceștia fără a mai avea un „retur” către societate, iar de aici putem deriva o altă definiție a acestui proces: A căuta rente înseamnă că un agent economic își sporește resursele sale fără a determina, simultan, creșteri și la nivelul societății.

Astfel, a căuta rente nu este *per se* o acțiune negativă sau dăunătoare cât timp aduce un beneficiu colectivului sau reprezintă un simplu transfer de resurse între doi sau mai mulți actori și nu cauzează vreo pierdere de eficiență sau alocare necorespunzătoare a resurselor. Rowley și Tullock (2005, 45) ne oferă exemplul brevetării unei invenții medicale precum un leac împotriva cancerului, care, deși tehnic constituie instituirea unui monopol asupra tehnologiei și segmentului de piață aferent, mai mulți oameni ar avea de beneficiat pe termen lung de pe urma respectivului medicament. Imaginându-ne o matrice de alocare Pareto, comparând această situație cu exemplul firmelor de oțel (regăsit la pagina 26), prima reprezintă o distribuție superioară (dar nu optimă) deoarece determină o creștere de utilitate în rândul unui număr considerabil de indivizi, în ciuda faptului că ne putem aștepta ca prețul perceput pe acest produs să fie suplimentar, în concordanță cu cantitatea limitată produsă. Cu toate acestea, în realitate, fenomenul căutării de rente este de o mai mare amploare decât lasă să pară *prima facie*, deoarece implică un sistem destul de complex ce prezintă o varietate de actori sociali care își schimbă strategiile în funcție de acțiunile celorlalți actori și de mai multe variabile, dintre care le enumerăm câteva precum sistemul electoral, regimul politic, politica de comerț (privind importul/exportul), gradul de sindicalizare etc.

Un contraexemplu este o practică ilegală pe care unii deținători de afaceri sau proprietari de imobiliare o pun în aplicare atunci când constată că nu mai este profitabil să investească sau nici măcar să țină pe linia de plutire respectiva afacere, mai specific, unii patroni înscenează incendierea unei clădiri asupra căreia sunt proprietari și/sau investitori, pentru a colecta banii de asigurare și implicit a încheia afacerea cu totul. Nu este, desigur, cea mai profitabilă mișcare din cauza riscurilor asumate, cazuri de genul fiind izolate și de cele mai multe ori, fără de succes din cauza măsurilor stricte anti-fraudă și o serie de reglementări legislative care împiedică încasarea imediată a banilor. Nu insist asupra acestui exemplu deoarece nu reprezintă un subiect de interes pentru economiști, iar a-l încadra în categoria căutării de rente este problematic, dar poate reprezenta un exemplu inedit de *DUP*, deoarece, cum descrie (Bhagwati 1982b, 3) „reprezintă moduri de a genera profit prin angajarea în activități care sunt în mod direct neproductive; adică, ele aduc beneficii monetare dar nu produc bunuri sau servicii care intră direct sau indirect într-o funcție de utilitate [...]”.

În consecință, pe scurt, există două efecte principale ale rent-seeking-ului:

1. **Transferul de avere de la consumatori la monopolist.** Când prețurile unei anume piețe depășesc nivelul competitiv (adică al unei oarecare proporționalități între costul marginal și preț), se creează o situație de tip sumă-zero în care resursele dobândite de monopolist sunt pe deplin egale cu cheltuiala consumatorului care a cumpărat un anume produs la preț de monopol (Posner 1975, 807). Cei care se abțin suferă doar costul de oportunitate. Or, înainte de contribuția abordării propuse de teoria căutării de rente, acest aspect era considerat singurul rezultat al piețelor monopolizate.

2. **O pierdere de eficiență** cauzată de alocarea în mod deliberat necorespunzătoare a resurselor, adică costul de oportunitate al acestei decizii. Posner (1975) enunță trei asumții importante pentru înțelegerea acestei pierderi de eficiență. În primul rând, dată fiind natura inerent

competitivă a „pieței” rentelor, avem de-a face cu un raport 1:1 între cost și profitul/beneficiul așteptat de către actorul implicat în acest proces – acest lucru însemnând totodată că aceste beneficii nu contrabalansează niciodată prețul ofertei resurselor investite în obținerea rentei, căci altminteri companiile ar avea motivații raționale de a mări cantitatea respectivelor resurse în speranța obținerii unor profituri suplimentare, fapt ce denotă elasticitatea cheltuiirii acestor resurse, care reprezintă a doua premisă. A treia este că aceste costuri nu generează în niciun fel externalități pozitive.

Khan (2000, 32) distinge între două componente principale ale acestui proces, totodată fiind de părere că drepturile de monopol nu sunt tocmai unicul obiectiv urmărit, deoarece actorii implicați în această dinamică instituțională sunt capabili de a-și dori la un moment dat, de pildă, să transfere anumite drepturi, Khan oferind exemplul influențării legislatorilor și decidenților politici de a „redirecționa” și asigura subvenționări către firme noi pe piață în vederea ușurării adaptării lor la condițiile pieței. De fapt, nu doar firme noi, căci Tullock oferă exemplul lobbying-ului agresiv din Statele Unite privitor la menținerea unor ferme ineficiente prin subvenționarea de către stat din venitul colectat prin taxele contribuabililor. În primul rând, el discută despre consecințele (*outcome*) căutării de rente exprimate în costuri și beneficii sociale, adică cine și ce primește, câștigă, sau pierde. A doua componentă este costul propriu zis al căutării de rente în sensul resurselor alocate păstrării sau creării respectivelor rente. Or, aici Kahn nuanțează ce înțelegem prin acest cost, el diferențiând între *cheltuială* și *cost* de căutare de rente; unde prin cheltuieli ne referim de regulă la un simplu transfer de resurse care nu presupune un cost social (mita, spre exemplu), pe când costurile se referă mai degrabă la factorii de producție și costurile de oportunitate ce decurg din folosirea acestora într-un scop sau un altul (Khan 2000, 32). Tot în concepția sa, a ne concentra strict pe costurile presupuse de această activitate este o greșeală, întrucât ignorăm variabila valorii adăugate ce determină o ierarhizare în termeni de cât de dezirabilă este căutarea de rente într-un anumit context. Gândit astfel, putem proiecta diverse scenarii care să fie ulterior comparate în vederea determinării adevăratei pierderi suportate pe plan social. În figura 2.3 Kahn (ibid. 2000, 79) arată dinamica procesului căutării de rente ca fiind una circulară, în sensul că prin resursele alocate căutării de rente, care evident nu au fost folosite în procesul de producție, se menține o anumită „structură de drepturi” (presupun că în sensul de drepturi de proprietate) care le induce actorilor motivații raționale de a reitera procesul, și care funcționează în același timp ca o structură paralelă modului convențional de investire a factorilor de producție ai unei firme, care presupune sporirea productivității atât pentru a maximiza profiturile firmei cât și pentru a genera, în mod deliberat sau nu, beneficii la nivel social.

1.1. Căutarea de rente din perspectiva drepturilor de proprietate

În toată discuția despre căutarea de rente elaborată până la acest moment, premisa implicită care fundamentează teoria din spatele conceptului este că toate instanțele ce se încadrează la categoria căutării de rente vizează ca scop final „obținerea, definirea, modificarea, atenuarea drepturilor de proprietate” (Benson 1984, 398). Conform acestei interpretări, modificarea statutului unor drepturi generează motivații pentru grupurile de presiune de a contracta sau a-și impune interesele prin mijloace legislative, menținând guvernul ca agent care asigură aceste drepturi de proprietate prin puterea coercitivă de care dispune, dar care totodată poate stimula competiția dintre grupurile de interese prin prerogativa exclusivă a guvernanților de a impune

restricții. Stigler (1971) comprimă acest proces în conceptul de „captură de reglementări”, care exprimă aproximativ aceleași idei ca în cazurile anterioare, și anume că guvernul este „investit” cu puterea de a ajuta sau îngreuna activitățile producătorilor sau industriei. Demsetz (1967) folosește termenul de „internalizare a externalităților”, prin care se referă la procesul ce decurge dintr-o anumită schimbare în drepturile de proprietate, cu scopul de a dispersa respectivelor costuri externe către mai mulți agenți economici, totodată argumentând că una dintre funcțiile principale ale drepturilor de proprietate este de a oferi stimulente pentru a facilita acest proces de internalizare a externalităților.

Pe acest fond, abordarea aceasta deschide oportunități interesante de a descoperi dacă acest proces, considerat de către Tullock și școala de gândire de la Virginia ca fiind profund dăunător societății, poate avea și anumite consecințe pozitive pe plan social, deși creerea de noi drepturi de proprietate reprezintă în continuare un proces costisitor. În cele mai multe cazuri, sugestia implicită este că sectorul privat ar fi mai potrivit și capabil de o furnizare corespunzătoare a bunurilor, însă, precum (Cowen, Glazer, și McMillan 1994, 142) sugerează: „aria de activitate a guvernului ar trebui să fie determinată nu numai de către concepții de echilibru parțial al eficienței, dar și de nevoia de a dezvolta *reguli ale jocului* care să motiveze funcționarii publici să genereze beneficii agregate.”. Cu alte cuvinte, o prevalență a sectorului privat poate descuraja actorii din sectorul public din a mai furniza bunurile, fie că sunt furnizate în mod eficient sau nu la momentul dat.

3. DUP – Directly Unproductive Profit-seeking

Acest curent de gândire economică „concurează” cu școala teoriei alegerii publice, revenindându-se de la o abordare axată pe comerț internațional, care privește instituțiile într-o manieră statică, rigidă, totodată susținând premisa conform căreia cheltuielile determinate de competiția pentru monopol într-un segment anume de piață sunt intrinsec o risipă deoarece nu reușesc să se integreze unei funcții de utilitate. Rowley, Tollison, și Tullock (1988, 20) oferă exemplul divergențelor dintre aceste două școli cu privire la tarifele protecționiste. (Bhagwati 1982b), în încercarea de a conceptualiza termenul de *DUP*, pleacă de la asumția că profitul privat generat de pe urma căutării de rente, bonusuri, tarife sau cote de import/export; îngreunează cursul și transferul bunurilor și averilor în societate, continuând articolul din 1974 al lui Krueger, care, de altfel, a furnizat imboldul necesar acestui domeniu de cercetare, menționând că analiza ei privitoare la tarifele din India și Turcia nu reprezintă imaginea completă unei înțelegeri asupra *DUP*, omițând alte situații precum distorsionarea prețurilor și a taxelor.

Conform acestuia, o taxonomie a activităților *DUP* poate fi realizată în patru categorii structurate în dependență de două variabile: momentul inițial și final (deci și înainte și după întreprinderea activității *DUP*, mai precis), și distorsia aferentă acestora, unde prin distorsie înțelegem ineficiența economică pe plan social ca rezultat al maximizării individuale de profit/bunăstare a actorului în speță și reglementări de genul tarifelor de import sau limite de preț, și, în mod evident, o situație în care atât echilibrul cât și competiția pe piață sunt imperfecte într-o măsură considerabilă. Așadar, avem în vedere 4 categorii:

- 1) și sunt ambele distorsionate (Exemplu: situația privitoare la tarife și plafoane de import descrisă de Krueger).
- 2) este distorsionat, dar nu este distorsionat.
- 3) este nedistorsionat, iar este distorsionat.

4) Atât cât și sunt nedistorsionate, chiar și în pofida activității DUP.

Bhagwati (1982, 994) argumentează că scenariile 1) și 2) pot conduce în mod paradoxal către rezultate pozitive din punct de vedere social deoarece aceste două situații pornesc dintr-un punct comun în care există distorsie pe piață, adică principiul competiției perfecte și toate trăsăturile pe care le presupune, nu este satisfăcut. Pentru a înțelege ce dorește să explice Bhagwati cu această afirmație trebuie să înțelegem problema din perspectiva eficienței și optimalității Pareto și al teoriei *second-best* (Lipsey și Lancaster 1956). Practic, Bhagwati argumentează că din moment ce ambele scenarii nu sunt Pareto optime din cauza dezechilibrelor menționate mai sus, atunci o îmbunătățire a distribuției resurselor este cel puțin posibilă prin intervenția statului, pe când celelalte două categorii presupun condiții ideale, și, prin urmare, reprezintă un profil Pareto optim sau o soluție *first-best*, automat însemnând că nu se poate îmbunătăți. El merge și mai departe cu acest argument, oferind exemplul contrabandei, susținând că pierderile sociale (în cuvintele sale, *negativitatea acțiunii*) specifice acestei activități ilegale ar ajunge paradoxal în cele din urmă să genereze beneficii pe plan social datorită creșterii producției și consumului prin evitarea tarifului protecționist. Un asemenea exemplu constituie atât un paradox Metzler datorită schimbărilor la nivel domestic al prețurilor și inelasticității curbei de ofertă, cât și o eficiență de tipul Kaldor-Hicks întrucât, în cazul de față cel puțin, contrabandistii despre care presupunem că sunt „câștigătorii”, în ciuda faptului că sunt responsabili de o infracțiune, au reușit prin intermediul evaziunii tarifului să determine o creștere de bunăstare asupra unor categorii de grupuri din societate (consumatorii acelor bunuri), cum am explicat mai sus, conducând astfel spre o îmbunătățire a profilului Pareto de distribuție.

Revenind asupra discuției inițiate de Rowley (et al. 1988, cap. 2), acesta propune următoarea întrebare: „Va fi căutarea de rente diferențială a instrumentelor alternative protecționiste capabilă să distorsioneze sistematic piața reglementărilor, în favoarea sau împotriva tarifelor sau cotelor?”. Ce intuiesc că vrea să cerceteze Rowley cu această întrebare este delimitarea celor două direcții de studiu ca având premise diferite, sugerând că ambele abordări au potențial de complementaritate: abordarea rent-seeking ar trebui să considere și să împrumute din formalismul DUP, în sensul de elemente din comerțul internațional, și vice versa, DUP ar trebui să ofere mai multă importanță instituțiilor și dinamismului acestora. Literatura de specialitate DUP favorizează premisa conform căreia costurile determinate de competiția pentru monopol sunt exclusiv instrumentale în obținerea unor drepturi de proprietate, nereușind să se integreze unei funcții de utilitate, integrând această risipă în asumțiile modelului teoretic, în timp ce abordarea căutării de rente o consideră un rezultat (Buchanan, 1980a). Criteriile de judecată privitoare la ce intră în funcția de utilitate a unui anumit agent (de exemplu: politician, birocrat, companie, grup de presiune ș.a.m.d) sunt unul din punctele slabe ale acestei abordări, din pricină că scoate la suprafață o contradicție între funcția de utilitate și ce are de câștigat un anume agent de pe urma căutării de rente. Dacă plecăm de la premisa că acțiunea de a căuta rente nu este ierarhizată în interiorul unei funcții de utilitate, atunci nu prea mai există motivații raționale pentru agenți de a suporta cheltuielile, opinie susținută în detaliu și de către Rowley, Tollison, și Tullock (1988, 31). Acest aspect indică către necesitatea unei analize diacronice a comportamentului de căutare de rente, explicația fiind că anumite decizii pe piață a unor producători pot părea ineficiente la început, dar nu în aceeași măsură la un anumit moment T1 comparativ cu T0, existând posibilitatea unui echilibru de piață superior precum în cazul generării (voluntare sau nu) de externalități pozitive. Precum Rowley, Tollison, și Tullock (1988, 51) afirmă: „Rentele care atrag risipa căutării de rente sunt obținute în modele

satice. În modele dinamice, dauna către societate este și mai mare.” Tocmai această perspectivă dinamică asupra costurilor și beneficiilor este ceea ce lipsește abordării DUP. De altfel, deși consensul economiștilor este predominant împotriva pierderilor sociale cauzate de căutarea de rente, este util să privim și din perspectiva producătorilor, deoarece inovațiile, și, deci, investițiile necesare acestora, atrag după sine riscul de a devaloriza segmentul de piață respectiv (risc pe care Tullock îl denumește *implicit risk premium*), consecință descrisă de Schumpeter în *Capitalism, Socialism and Democracy* (1982) sub numele de „distrugere creativă”, concept ce exprimă contradicțiile inerente generării de capital nou, capitalul folosit deja în generarea acestuia determinând în schimb eliminarea și scăderea valorii sale anterior evaluate.

4. Varietatea actorilor sociali implicați în fenomenul căutării de rente. Despre relația birocrăției cu legislatorii

Căutarea de rente nu este o strategie adoptată strict de către producători în raport cu legislatorii. Există un întreg ansamblu de actori care concurează sau cel puțin există și îndeplinesc un rol pe această piață adiacentă celei la care ne gândim în mod general în viața cotidiană (adică a celei de consum, bunuri și servicii), căutarea de rente nefiind specifică sau rezervată doar legislatorilor și companiilor care doresc modificarea legilor în vigoare în scopuri financiare. (Tullock 2005, 49) enumeră următorii factori/actori subsumați căutării de rente: legislatorii, electoratul, mass-media, grupurile de interese, președintele (și, evident, relația sa instituțională cu celelalte puteri din stat) și instanțele judecătorești. Mă voi concentra, deocamdată, pe rolul legislatorilor și birocrățiilor, deoarece sunt documentate extensiv în teoria alegerii publice, și pentru că sunt de o importanță crucială procesului distributiv și administrării structurii statale, piețelor și, în cele din urmă, a întreg regimului democratic. Viziunea teoriei alegerii publice asupra birocrățiilor decurge din premisa modalității în care se desfășoară tranzacția dintre politicieni și birou: biroul își vinde serviciile sub formă de pachet, nu cu un preț individual stabilit per unitate produsă cum se întâmplă, de pildă, în cazul producătorilor de mașini. Aceștia stabilesc un preț pentru o mașină ca produs separat, de sine stătător, nu ca „mănunchi” de servicii precum în cazul stabilirii bugetului birourilor. În această relație de monopol bilateral, avantajul sponsorilor biroului (de regulă politicieni) este că au puterea de a numi în funcție oficialii birourilor și a le stabili bugetul, în timp ce avantajul birocrățiilor este că, datorită faptului că au o interacțiune nemijlocită cu procesele muncii birocratice, cunosc mai multe despre costurile furnizării serviciilor, ceea ce generează oportunități pentru aceștia de a căuta rente prin maximizarea bugetului peste un nivel dincolo de nivelul costurilor reale ale activității lor.

Kraan și Tullock (1996, 133) operaționalizează parametrii comportamentului birourilor și birocrățiilor în termeni de teorie a jocurilor, argumentând că birocrății urmăresc ca principal scop un echilibru între Profitul Managerial Discreționar (PMD) și oferta serviciilor lor, în timp ce politicienii clienți urmăresc maximizarea de voturi și ABCF (*Apparent Budgetary Cost Function*)². Pe baza variabilei ABCF, autorul modelează trei strategii posibile care pot fi adoptate de către birouri:

1) Strategia competitivă – În termenii autorului, aceasta este prevalentă în cazurile în care $ABCF = TCF$ (*Total Cost Function*)³.

2) Strategia monopolului public – Poate fi utilizată de către birouri atunci când determină o furnizare proporțional de optimă a politicienilor (în sensul de finanțare, bineînțeles) încât

PMD-ul – principalul obiectiv urmărit – se află aproximativ pe la mediana producției respectivilor politicieni.

3) Strategia monopolului public cu discriminare de preț al taxelor – Este similară strategiei anterioare cu precizarea că principalul obiectiv urmărit (*objective function* în textul original) poate fi maximizat și la pragul minim de furnizare a bugetului pe lângă mediană.

Puterea discreționară de care birourile dispun – unde prin caracterul discreționar ne referim la excedentul veniturilor minus costurile minime de furnizare a serviciilor (Migué, Bélanger, și Niskanen 1974, 30) – se datorează, în preponderență, subfurnizării monitorizării (privită ca bun comun) acestora de către legislatori și agențiilor de monitorizare, Niskanen (1975, 628) arătând că din moment ce timpul de care dispun este destul de limitat, se împiedică astfel un control riguros asupra birocrăților, aspect ce favorizează apariția unei probleme de tipul *free-riding* în structura internă a birourilor. Într-o anume măsură pe care nu o pot identifica cu precizie, un alt factor care contribuie la acest tip de comportament este „distanța” dintre cetățeni și birouri, în sensul opacității activităților întreprinse acolo, majoritatea cetățenilor neștiind pe baza căror mecanisme funcționează acestea, interacțiunea dintre aceste două grupuri limitându-se, de regulă, la stat la cozi la ghișee în vederea obținerii unui act, adeverință sau orice alt document de genul prin care totodată se și încheie această interacțiune. Dallery et al. (1995, 5) vin în completarea modelului lui Niskanen, afirmând că birocrățiile generează atât ineficiență alocativă din cauza tendinței lor să maximizeze bugetul și să mărească producția dincolo de cât este nevoie, cât și *ineficiență-x*, care are mai degrabă de-a face cu factorii de producție angajați suboptim în acest proces. Harvey Leibenstein, economistul care a propus primul acest termen, apreciază că ineficiența-x apare în scenariu imperfecte de competitivitate, costurile de producție tinzând să fie mai mari decât nivelul minim de producție eficientă, afirmație care este consecventă cu modelul maximizării bugetului și oferta suboptimă specifică birourilor ca entități economice. Asumând că în funcția de utilitate a birocratului de rând intră factori precum prestigiu, statut, siguranța locului de muncă, puterea discreționară cu care este învestit, și că lipsa de monitorizare descrisă mai sus îl determină pe birocrat să maximizeze cu imparțialitate fiecare din acești factori, atunci putem încadra acest comportament risipitor în categoria DUP deoarece 1) nu există competiție asemănătoare cu cea a producătorilor și firmelor când vor să obțină rente 2) îngreunează fluxul averii și bunăstării în societate și 3) revenind succint asupra definiției lui Bhagwati, generează beneficii pecuniare birocrăților dar determină intrarea directă sau indirectă a unor bunuri sau servicii într-o funcție de utilitate.

4.1. Rolul legislatorilor în procesul căutării de rente

De partea cealaltă, legislatorii sunt aleșii reprezentativi indiferent de ce nivel vorbim (local, regional, național etc.), care pot și ei fi priviți drept actori maximizatori de utilitate, Shughart II și Razzolini (2001, 254) argumentând că din cauza modalității arbitrare și netransparente a acestora de a-și stabili salariile care nu necesită consimțământul electoratului și totodată nu reprezintă de regulă o problemă intens dezbătută în agenda publică, orice mărire de salariu constituie un joc de sumă-zero în urma căruia plătitorii de taxe sunt pierzătorii. McCormick și Tollison (1981, 54) privesc legislatorii drept un sindicat, legislatori ale căror salarii sunt specificate (în unele țări) în Constituție (scenariu considerat competitiv de către autori), și în altele sunt decise de ei înșiși, constituind mai degrabă o situație asemănătoare celei de monopol pe piață. Practica bine cunoscută și documentată a legislatorilor de a face comerț de voturi,

cunoscută ca “logrolling” în Statele Unite, nu reprezintă altceva decât un *quid pro quo*, o formă de cooperare între legislatori care tranzacționează voturile în scopul atingerii creșterii reciproce de utilitate. Acest lucru nu înseamnă că această practică politică ar fi exclusiv folosită în State, ea poate fi identificată în orice corp legislativ reprezentativ (Buchanan și Tullock 1962, 101), și generează apariția unei piețe a voturilor, cu mențiunea că beneficiile trebuie să fie concentrate la nivel local în concomitență cu dispersia costurilor la nivel național. Tullock vorbește în acest sens despre o rigiditate a birocrăților, care sunt motivați să riposteze cu încetarea furnizării serviciilor lor la adresa amenințării unor potențiale tăieri de buget din partea politicienilor și grupurilor de interese, relație cunoscută în politica Americană ca *triunghiul de fier*.

Este ușor de înțeles de ce ar fi rațional ca legislatorii să procedeze astfel, din moment ce campaniile electorale din circumscripțiile regionale sau locale, și implicit rezultatele urmărite de politicienii din spatele lor, sunt puternic influențate în funcție de ce fonduri sunt atrase la nivelul respectivei circumscripții. Cu cât mai “vizibile” sunt acestea – ne putem gândi în această privință la proiecte de drumuri publice, asfaltări, servicii publice, creare de locuri de muncă ș.a.m.d – cu atât și electoratul are motive de a sprijini și la următoarele alegeri partidul care a reușit să “aducă butoiul cu carne de porc” în circumscripție, făcând aici, evident, trimitere la noțiunea de *pork barrel politics* originară tot din State, dar care își găsește ușor echivalentul în România prin intermediul exemplului birocrăților locali cu putere discreționară și a clientelismului electoral. Nu există o modalitate de a „preveni” această practică din moment ce guvernul decide asupra multor domenii din societate (transport, telecomunicații, agricultură etc), iar de multe ori contribuie societății mai mult decât dăunează, exceptând poate cazurile în care se urmărește menținerea unor instituții, birouri, sau sectoare ale pieței care generează ineficiență alocativă. Gunning (2003, 168) oferă în acest exemplul risipei cauzate de cheltuielile militare și de apărare națională în SUA (evident luând în calcul aici și costurile de lobbying și contractare), care sunt urmărite de puternice grupuri de interese și birocrăți care negociază contractele de achiziționare în funcție de contribuțiile la campaniile electorale din respectiva circumscripție. Acest exemplu se încadrează la categoria căutării de rente deoarece îndeplinește condiția transferului de resurse și pierderii de bunăstare – iar, ca o mică paralelă, îmi amintește de cum România a achiziționat avioane folosite F-16 din Portugalia în 2013 în valoare de 628 milioane de euro⁴. Un alt exemplu contemporan este ce se întâmplă începând din sfârșitul lui ianuarie în Statele Unite referitor la decizia CEO-ului Amazon Jeff Bezos⁵ de a-și extinde afacerea prin a deschide un nou sediu, Bezos însuși selectând 20 de state cu potențial de „gazdă” pentru această investiție enormă. Ceea ce este relevant, însă, lucrării de față și teme abordate este felul în care guvernele locale ale respectivelor state au ales să atragă această investiție, preconizată să aducă peste „50,000 de slujbe plătite bine”, și, în mod evident, să sporească creșterea economică din zonă, crescând astfel potențialul pe termen lung de atragere a altor investiții. Fiecare stat de pe lista lui Bezos oferă „pachete de stimulente” (*incentive packages*) care sunt formate preponderent din venitul colectat din taxele pe sectorul public, aspect ce a ridicat suspiciuni în rândul economiștilor care atrag atenția că din aceste resurse puse la bătaie se poate investi în alte sectoare ale economiei mult mai meritorii (și nu este o coincidență că acestea fac parte din sectorul public), mai ales în contextul în care Amazon este deja o companie extrem de influentă. Consider că această situație poate fi modelată drept un scenariu de monopson, unde unicul cumpărător – compania Amazon – deține și exercită o influență atât de mare asupra potențialilor investitori (guvernării locale) încât generează o competiție acerbă între aceștia. În ce măsură acest exemplu constituie un caz de căutare de rente este discutabil,

desigur, existând destui competitori pe piață, de interes aici mai mult este modul în care se *re-distribue* resursele și cât de eficient este acest transfer.

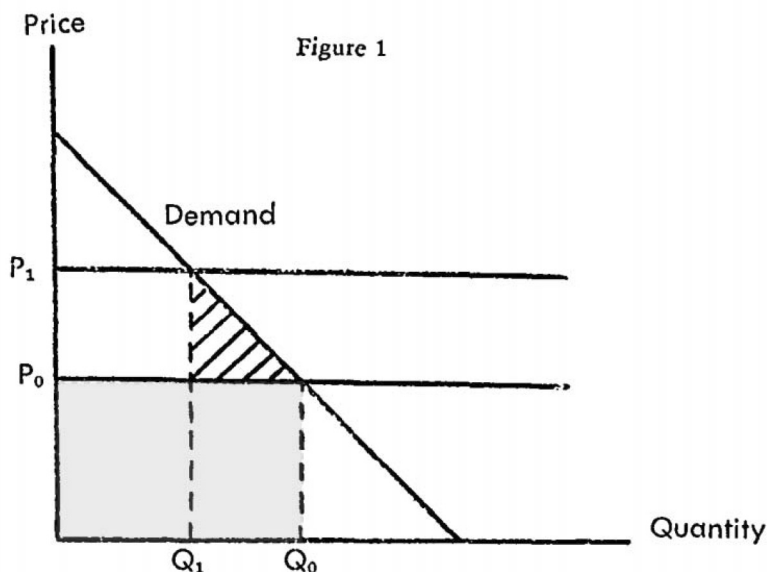
4.2. Activitatea de lobbying

Literatura de specialitate privește activitatea de lobbying din două perspective: fie se pune accentul pe încredere drept catalizator al relației dintre cele două părți, fie considerăm că lobbyiștii nu sunt dăunători procesului decizional democratic, întrucât aceștia furnizează informații relevante legislatorilor care de cele mai multe ori nu dispun nici de informația și nici de timpul necesar pentru a trata problemele circumscripției. Legislativ vorbind, fiecare stat prevede diverse reglementări asupra activității de lobbying, iar dreptul de a te angaja într-o asemenea activitate este în concordanță legitimă cu Primul Amendament, dreptul în cauză fiind acela de a încerca să influențezi deciziile guvernului. La prima vedere, a deveni lobbyist și a încerca influențarea anumitor decizii guvernamentale nu este o problemă *per se* cât timp exact același proces se desfășoară în acțiunea de a vota, caz în care consecințele pot fi similare din punct de vedere al intereselor pur economice din spatele deciziei electorale. Îngrijorarea principală a economiștilor, și chiar a populației în general, este că unii agenți economici din societate dețin un surplus de resurse, și că vor investi respectivul surplus în impunerea unor restricții competitive, în dauna societății care pierde o potențială îmbunătățire a redistribuției resurselor și averii. Cu alte cuvinte, tot surplusul de profit generat în urma acestei „goane după rente” nu este repus, cum spuneam anterior, în circuitul transferurilor publice, fiind, astfel, risipit.

5. Concluzii

În concluzie, activitatea căutării de rente poate îmbrăca mai multe forme, însă scopul este în toate cazurile obținerea privilegiului de rentă. Cea mai cunoscută și des întâlnită formă de rent-seeking este angajarea unei firme de lobbying în scopul susținerii intereselor producătorilor în fața oficialilor guvernului – un proces care se desfășoară, de altfel, fără prea multă atenție sau scrutare acordată de publicul larg neinteresat de aceste informații. Desigur, mai există și alte modalități precum organizarea de proteste sau finanțarea unor campanii de informare în scopul influențării opiniei publice. Dat fiind faptul că toți acești actori operează în cadrul unei democrații liberale unde, cu siguranță, libera competiție este îmbrățișată unanim ca cel mai eficient mecanism de „auto-reglare” al acestui regim politic, nu ar trebui să constituie o problemă faptul că unii actori sau unele grupuri decid să-și atingă obiectivele economice folosindu-se de aceste mijloace, legitime în cele din urmă. Economiștii se preocupă atât de procesul de redistribuire a resurselor cât și de motivațiile actorilor economici de a participa și contribui sistemului, probleme apărând mai degrabă la cea din urmă. Îngrijorarea principală, manifestată deopotrivă și de politologi, este că tendința din ce în ce mai pronunțată a producătorilor de a investi în parteneriate cu guvernul în detrimentul investițiilor propriu-zise ale firmei, va genera o competiție dăunătoare pentru societate în ansamblul ei.

Anexe

Note

¹ Care de altfel a și popularizat termenul de *rent-seeking* în rândul economiștilor.

² Conform lui Kraan și (Tullock 1996) ABCF reprezintă „costurile aparente”, în sensul de costurile pretinse de birocrati atunci când negociază bugetul cu politicienii.

³ Prin această funcție înțelegem costul minim necesar producției unor anumite bunuri.

⁴ Sursă: <https://www.romania-insider.com/romania-buy-12-f-16-fighters-u-s/>, accesat la data 13.05.2018.

⁵ Mai multe detalii la: <https://www.inquisitr.com/4757531/democrats-criticize-the-amazon-hq2-bidding-war/>, accesat la data de 15.05.2018.

Referințe

- Aretz, Edward M. 1990. “The Political Economy of Rent-Seeking: Charles K. Rowley, Robert D. Tollison, and Gordon Tullock, Eds. Boston/Dordrecht/Lancaster: Kluwer Academic Publisher, 1988. ISBN 0-89838-241-6.” *International Review of Law and Economics* 10 (1): 101–6.
- Benson, Bruce L. 1984. “Rent Seeking from a Property Rights Perspective.” *Southern Economic Journal* 51 (2): 388. <https://doi.org/10.2307/1057819>.
- Bhagwati, Jagdish N. 1982a. “Directly Unproductive, Profit-Seeking (DUP) Activities.” *Journal of Political Economy* 90 (5): 988–1002.
- ***. ed. 1982b. *Import Competition and Response*. A Conference Report / National Bureau of Economic Research. Chicago: University of Chicago Press.
- Cowen, Tyler, Amihai Glazer, and Henry McMillan. 1994. “Rent Seeking Can Promote the Provision of Public Goods*.” *Economics & Politics* 6 (2): 131–45. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0343.1994.tb00092.x>.
- Demsetz, Harold. 1967. “Toward a Theory of Property Rights.” *The American Economic Review* 57 (2): 347–59.
- Dollery, Brian, Peter Hamburger, University of New England, and Department of Economics. 1995. *The Dunleavy and Niskanen Models of Bureaucracy: The Case of the Australian Federal Budget Sector, 1982–92*. Armidale, N.S.W.: Dept. of Economics, University of New England.

- Gunning, James Patrick. 2003. *Understanding Democracy: An Introduction to Public Choice*. Nomad Press.
- Buchanan James M., Tullock Gordon. 1962. *The Calculus of Consent*. <https://www.press.umich.edu/7687>.
- Khan, Mushtaq H. 2000. *Rents, Rent-Seeking and Economic Development: Theory and Evidence in Asia*. Cambridge University Press.
- Kraan, Dirk-Jan, and Gordon Tullock. 1996. *Budgetary Decisions: A Public Choice Approach*. Cambridge?; New York: Cambridge University Press.
- Lipsey, R. G., and Kelvin Lancaster. 1956. "The General Theory of Second Best." *The Review of Economic Studies* 24 (1): 11. <https://doi.org/10.2307/2296233>.
- McCormick, Robert E., and Robert D. Tollison. 1981. *Politicians, Legislation, and the Economy*. Vol. 3. Rochester Studies in Economics and Policy Issues. Dordrecht: Springer Netherlands. <https://doi.org/10.1007/978-94-009-8153-9>.
- Migué, Jean-Luc, Gérard Bélanger, and William A. Niskanen. 1974. "Toward a General Theory of Managerial Discretion." *Public Choice* 17 (1): 27-47. <https://doi.org/10.1007/BF01718995>.
- Niskanen, William A. 1975. "Bureaucrats and Politicians." *The Journal of Law and Economics* 18 (3): 617-43. <https://doi.org/10.1086/466829>.
- Richard A. Posner. 1975. "The Social Costs of Monopoly and Regulation." *The Journal of Political Economy* 83 (4): 807-28.
- Rowley, Charles K, Robert D Tollison, and Gordon Tullock. 1988. *The Political Economy of Rent-Seeking*. Boston, MA: Springer US. <http://public.eblib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=3084326>.
- Shughart II, William, and Laura Razzolini. 2001. *The Elgar Companion to Public Choice*. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781843763017>.
- Stigler, George J. 1971. "The Theory of Economic Regulation." *The Bell Journal of Economics and Management Science* 2 (1): 3. <https://doi.org/10.2307/3003160>.
- Tollison, Robert D. 1982. "RENT SEEKING: A SURVEY." *Kyklos* 35 (4): 575-602. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.1982.tb00174.x>.
- Tullock, Gordon. 1967. "THE WELFARE COSTS OF TARIFFS, MONOPOLIES, AND THEFT." *Economic Inquiry* 5 (3): 224-32. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1967.tb01923.x>.
- Tullock, Gordon, Charles Kershaw Rowley, and Gordon Tullock. 2005. *The Rent-Seeking Society*. The Selected Works of Gordon Tullock, v. 5. Indianapolis: Liberty Fund.